

SỬ DỤNG NGUỒN SỬ LIỆU BẢO TÀNG TRONG DẠY HỌC LỊCH SỬ Ở TRƯỜNG TRUNG HỌC PHỔ THÔNG TỈNH ĐỒNG THÁP

ThS. PHẠM XUÂN VŨ*

1. Trong những năm gần đây, chất lượng dạy và học bộ môn *Lịch sử* (LS) ở trường phổ thông đang có chiều hướng giảm sút. Có nhiều nguyên nhân dẫn đến thực trạng này, trong đó có nguyên nhân giáo viên (GV) LS chưa quan tâm, chú trọng việc khai thác và sử dụng các nguồn sử liệu trong bảo tàng để minh họa, bổ sung cho LS dân tộc. Ở các trường trung học phổ thông (THPT) chưa đổi mới về hình thức tổ chức dạy học, GV chỉ tập trung vào các bài học trên lớp, ít quan tâm tổ chức các hình thức dạy học ngoài lớp. Việc tăng cường sử dụng các phương tiện, đồ dùng trực quan đặc biệt là khai thác và sử dụng các tư liệu bảo tàng (hiện vật, tài liệu gốc) có một ý nghĩa quan trọng đối với việc nâng cao hiệu quả dạy học bộ môn trong điều kiện hiện nay.

2. Thực trạng khai thác và sử dụng các nguồn sử liệu bảo tàng trong dạy học lịch sử (DHLS) ở trường THPT tỉnh Đồng Tháp

Bảo tàng Đồng Tháp nằm trên địa bàn phường 4, trung tâm TP. Cao Lãnh; hiện đã tập hợp được trên 27.000 hiện vật, với trên 100 bộ sưu tập quý, hiếm về các giá trị di sản văn hóa vật thể của Đồng Tháp nói riêng, đồng bằng sông Cửu Long và dân tộc Việt Nam nói chung. Ngoài các hiện vật sưu tầm trong thời kỳ chống Pháp và chống Mĩ còn có các bộ sưu tập khai quật được ở Quần thể di tích Gò Tháp về gốm, tượng, gỗ, gạch,... của nền văn hóa Óc eo, văn hóa Phù Nam có niên đại cách nay trên 1.500 năm.

Cũng như bảo tàng ở các địa phương, Bảo tàng Đồng Tháp là nơi trưng bày những dụng cụ, vật dụng, vũ khí mang đậm tính chất của cuộc chiến tranh nhân dân (tiêu biểu là cuộc kháng chiến chống Mĩ). Những hiện vật tuy đơn sơ như bộ đồ bà ba của bác Phạm Văn Thoại, giỏ đựng trầu của mẹ Việt Nam anh hùng Nguyễn Thị Huệ,... cùng những loại vũ khí thô sơ như súng B40 của anh hùng Nguyễn Minh Trí, chiếc tù và của chú Lê Văn Phấn, súng trung liên, súng ngựa trời... nhưng đã thể hiện tinh thần quả cảm, quyết chiến, anh dũng chiến đấu của quân dân tỉnh Đồng Tháp. Bên cạnh những hiện vật gốc (chủ yếu) còn có hệ thống các tranh, ảnh, khu tái tạo... đã tạo thêm sự đa

dạng, sinh động và hấp dẫn của bảo tàng. Các hiện vật, tài liệu trưng bày ở bảo tàng sẽ cung cấp nhiều thông tin góp phần minh họa sinh động, chân thực nhằm giúp HS nhận thức sâu sắc LS dân tộc.

Tuy nhiên, qua tiếp xúc, tìm hiểu ở một số GV và HS các trường THPT trên địa bàn TP. Cao Lãnh và các huyện lân cận chúng tôi nhận thấy: Đối với các trường THPT trong thành phố, tỉnh thành HS được Đoàn trường tổ chức đi tham quan bảo tàng vào những dịp lễ kỉ niệm lớn trong năm, còn GV LS chưa bao giờ đứng ra tổ chức đi tham quan bảo tàng cho HS theo kế hoạch dạy học của bộ môn. Đối với các trường huyện xa thành phố, việc đi tham quan bảo tàng rất khó tổ chức thực hiện và hầu như không có trường nào làm được. Ngoài ra, việc khai thác hiện vật, tài liệu tại bảo tàng để minh họa, bổ sung kiến thức cho HS, làm phong phú nguồn tài liệu, đồ dùng dạy học chưa được GV LS thực sự quan tâm. Khi được hỏi về các loại đồ dùng trực quan, nguồn tài liệu phục vụ cho DHLS ở trường mình công tác, đa số GV cho rằng những đồ dùng trực quan quy ước (gồm bản đồ LS, lược đồ, tranh, ảnh...) do nhà nước xuất bản bị hư hỏng nhiều, khâu khai thác sử dụng và bảo quản không tốt, lại ít được bổ sung, đồ dùng tự tạo của GV và HS thiếu thẩm mĩ, không chính xác nên việc dạy chay còn khá phổ biến. Bên cạnh đó, các cấp lãnh đạo ở nhiều trường còn nhìn nhận và đánh giá chưa đúng về vị trí của bộ môn LS, xem LS là môn phụ nên việc đầu tư cho dạy học bộ môn chưa thỏa đáng.

3. Một số hình thức, biện pháp khai thác và sử dụng hiện vật, tài liệu bảo tàng để DHLS ở các trường THPT tỉnh Đồng Tháp

1) GV dạy LS kết hợp với Đoàn thanh niên tổ chức cho HS đi tham quan bảo tàng địa phương vào đầu năm học hoặc những ngày kỉ niệm lớn trong năm. GV LS phải lập kế hoạch chi tiết, xác định nội dung, mục đích, yêu cầu của buổi tham quan rồi thông báo cho HS chuẩn bị trước đó khoảng một tuần. Tiếp đến, kết hợp với Đoàn trường cử người liên hệ với bảo

* Bộ môn Lịch sử, Trường Đại học Đồng Tháp

tàng để mời cán bộ chuyên môn thuyết minh, hướng dẫn. Cuối cùng, GV, HS và đại diện của Đoàn trường cùng đi tham quan trong một buổi được xác định.

Tư liệu và hiện vật ở bảo tàng rất phong phú, đa dạng, có sức lôi cuốn, hấp dẫn HS. Vì vậy, kế hoạch và mục đích tham quan phải xác định rõ những tư liệu, hiện vật nào cần tập trung tìm hiểu. Ví dụ, đối với HS lớp 12 khi học phần LS kháng chiến chống Mĩ, GV cho các em tập trung quan sát, tìm hiểu những hiện vật gắn với những hoạt động lao động sản xuất, chiến đấu của quân và dân Đồng Tháp theo từng giai đoạn cụ thể được sắp xếp, trưng bày trong bảo tàng. Chẳng hạn, sau khi học xong **Mục III - "Miền Nam đấu tranh chống chế độ Mĩ - Diệm, giữ gìn và phát triển lực lượng cách mạng, tiến tới "Đồng Khởi" (1954-1960)"** Bài 21 (**LS 12, cơ bản**), cho HS quan sát súng trung liên, chiến lợi phẩm của tiểu đoàn 502 thu được trong trận Giồng Thị Đam - Gò Quán Cung ngày 26/09/1959. Sau khi HS được nghe hướng dẫn viên bảo tàng trình bày về LS hiện vật: "Sau trận thắng Gò Quán Cung ngày 26/09/1959 của đại đội 271 và 272, tất cả chiến lợi phẩm được đưa về bộ chỉ huy tỉnh Kiến Phong. Đến năm 1965, súng này lại được sử dụng rất hiệu quả như: năm 1966 diệt 1 thiếu úy đại đội trưởng cùng 1 đại đội phó ngụy quân. Năm 1967 diệt đồn Sáu Quốc ở Hòa An tiếp tục bảo vệ thôn ấp. Về sau, đồng chí Tám Mai chính trị viên tiểu đoàn 502 A (kết hợp đại đội 271 và 272) tặng cho huyện Cao Lãnh năm 1965 để phục vụ kháng chiến. Đến năm 1969, đồng chí Năm Thương huyện đội trưởng Cao Lãnh tặng lại xã Bình Thạnh, phối hợp với đại đội 283 tiêu diệt đồn Bình Linh, với 1 khẩu súng này đồng chí Thành Tào xã đội phó đặc chiến bấy giờ đã bắn chết tên Trung úy Thọ khi tiểu đoàn 834 của y đến mở cuộc càn ở ấp Bình Mĩ A xã Bình Thạnh. Sau thời gian được cất giấu đến năm 1970, súng này được đồng chí Thành Tào lên tặng cho đội du kích xã Long Hiệp để tiếp tục chiến đấu bảo vệ thôn xóm" (1).

Thông qua nghe - tìm hiểu và được tận mắt nhìn thấy hiện vật, HS sẽ khắc sâu nội dung LS dân tộc đã học trên lớp, tự hào về sự sáng tạo trong chiến đấu chống lại kẻ thù của quân và dân tỉnh nhà để giành được những thắng lợi quan trọng cho cuộc kháng chiến. Qua hiện vật, HS sẽ nhận thức cụ thể hơn, sinh động hơn về tinh thần dũng cảm, gan dạ chiến đấu của các lực lượng cách mạng ở địa phương trong cuộc kháng chiến chống Mĩ cứu nước ở quê hương mình. Sau buổi tham quan, GV có thể tổ chức trao đổi, hoặc yêu cầu HS viết bài thu hoạch về những nội dung LS liên quan đến những hiện vật mà các em đã quan sát

trong bảo tàng. Ví dụ, GV có thể ra một câu hỏi khái quát: *Những hiện vật trong giai đoạn kháng chiến chống Mĩ được trưng bày trong bảo tàng mà các em quan sát, tìm hiểu được có ý nghĩa gì đối với sự thắng lợi của cuộc kháng chiến chống Mĩ cứu nước của nhân dân Đồng Tháp nói riêng và miền Nam nói chung?*

2) GV dạy LS tổ chức cho HS đi tham quan học tập ở bảo tàng. Đối với hình thức này, mục tiêu đặt ra là nhằm củng cố những kiến thức đã học để chuẩn bị cho việc tiếp thu bài mới. Vì vậy, HS phải tập trung vào những hiện vật, tài liệu có liên quan trực tiếp đến nội dung chương trình đã học và sẽ học ở nhà trường. Việc GV tổ chức cho HS đi tham quan học tập sau khi học xong phần LS có liên quan đến hiện vật ở bảo tàng sẽ giúp HS cụ thể hóa được kiến thức đã học, tạo được những biểu tượng LS chân thực, chính xác, hình dung rõ quá trình phát triển của LS dân tộc. Chẳng hạn, sau khi học xong **Mục I. "Chiến đấu chống chiến lược "Chiến tranh cục bộ" của đế quốc Mĩ ở miền Nam (1965-1968)"** Bài 22 (**LS 12, cơ bản**), GV cho HS tham quan, tìm hiểu các hiện vật được trưng bày ở bảo tàng trong giai đoạn này để HS hình dung được kết quả của cuộc đấu tranh chống chế độ Mĩ - Diệm trong chiến lược "chiến tranh cục bộ" của nhân dân Đồng Tháp nói riêng và miền Nam nói chung. HS quan sát hiện vật khẩu súng B40 của anh hùng Nguyễn Minh Trí (tiểu đoàn 502) sử dụng trong trận đánh "Bẻ gãy chiến dịch hạm đội nhỏ trên sông" tại kênh Nguyễn Văn Tiếp B: ngày 04/12/1967, quân Mĩ dùng chiến thuật hạm đội nhỏ trên sông, tiến vào kênh Nguyễn Văn Tiếp B để đánh chiếm vùng trung tâm Tháp Mười. Tiểu đoàn 502 (quân giải phóng Tỉnh Kiến Phong) đã phục kích, bẻ gãy chiến thuật này. Trong trận này anh Nguyễn Minh Trí sử dụng súng B40 diệt 7 tên giặc. Anh đã hi sinh, khẩu súng này anh đã bắn 9 trái đạn (2).

Sau khi nghe về LS hiện vật, HS sẽ hình dung được cuộc chiến đấu chống chiến lược "chiến tranh cục bộ" của nhân dân Đồng Tháp bằng sức mạnh của cả dân tộc và nhân dân miền Nam với ý chí quyết chiến quyết thắng giặc Mĩ xâm lược.

3) Dạy học một bài nội khóa tại bảo tàng địa phương. Hình thức này chỉ nên áp dụng đối với những trường trong nội thành có điều kiện đi đến bảo tàng tương đối thuận lợi. Đối với GV, để bài học có hiệu quả cần có sự chuẩn bị, nghiên cứu kĩ các hiện vật được trưng bày trong bảo tàng chính xác với nội dung trước khi tiến hành bài học. Ví dụ, GV có thể kết hợp giữa hình thức tham quan ngoại khóa với tiết dạy bài LS nội khóa liên quan đến cuộc chiến đấu chống "chiến tranh

cục bộ" của quân và dân Đồng Tháp khi dạy học **Mục I. "Chiến đấu chống chiến lược "Chiến tranh cục bộ" của đế quốc Mĩ ở miền Nam (1965-1968)"** Bài 22 (LS 12, cơ bản). Gian trưng bày hiện vật về cuộc kháng chiến chống Mĩ trong bảo tàng Đồng Tháp được sắp xếp theo thứ tự từng giai đoạn, cụ thể, ở đây GV khai thác và sử dụng hiện vật giai đoạn 1961-1968 để HS quan sát, liên hệ LS kháng chiến chống Mĩ của địa phương với những nội dung bài học LS dân tộc trong chương trình, SGK. Tuy nhiên, thực tế dạy học bài LS nội khóa tại bảo tàng hiện nay ở các trường THPT tỉnh Đồng Tháp hầu như chưa thực hiện được vì khó khăn trong việc liên hệ với cán bộ bảo tàng để sắp xếp thời gian, việc tổ chức đi lại cho HS phức tạp, liên quan đến nhiều vấn đề về tổ chức, hướng dẫn,... ngoại trừ các trường trong TP. Cao Lãnh.

4) Khai thác, sử dụng tư liệu ở bảo tàng địa phương để dạy học một bài nội khóa tại trường THPT. Hình thức này có thể áp dụng phổ biến ở các trường trong tỉnh, nhằm bổ sung, minh họa thêm cho những sự kiện của LS dân tộc trong bài học để liên hệ với LS địa phương. Để có được những nguồn sử liệu này, GV LS cùng với một số HS khá, giỏi, năng động, yêu thích môn LS và được ban giám hiệu nhà trường hỗ trợ liên hệ với lãnh đạo của bảo tàng để đến tìm hiểu, lựa chọn tiến hành chụp ảnh lại hiện vật và ghi chép các tư liệu cần thiết về LS của hiện vật để đưa về trường phục vụ cho các tiết dạy bộ môn. Việc tăng cường sử dụng các tư liệu hiện vật chụp ở bảo tàng vào dạy học ở các trường đem lại hiệu quả rất lớn đối với DHLS.

Tại Bảo tàng Đồng Tháp, GV có thể chụp ảnh các hiện vật trong gian trưng bày về các giai đoạn kháng chiến chống Mĩ như: súng GaRant - Colt 45 - carbine và súng trung liên (3); chiến lợi phẩm ta thu được từ địch trong trận đánh Giồng Thị Đạm - Gò Quản Cung (26/09/1959). Ảnh này được sử dụng khi dạy **Mục III- "Miền Nam đấu tranh chống chế độ Mĩ - Diệm, giữ gìn và phát triển lực lượng cách mạng, tiến tới "Đông Khởi" (1954-1960)"** bài 21 (LS 12, cơ bản), nhằm minh họa cho HS về cuộc chiến đấu của nhân dân Đồng Tháp trong phong trào "Đông khởi" và liên hệ ý nghĩa của chiến thắng Giồng Thị Đạm - Gò Quản Cung đối với cách mạng miền Nam trong giai đoạn này. Hoặc, GV chụp ảnh **Cây xà beng** (4) dùng để phá ấp chiến lược, phá tỉnh lộ 8 - liên tỉnh Sa Đéc - Vĩnh Long. Ảnh hiện vật này để sử dụng khi dạy học **Mục V. "Miền Nam chiến đấu chống chiến lược "chiến tranh đặc biệt" của đế quốc Mĩ (1961 - 1965)"** Bài 21 (LS 12, cơ bản): minh họa giúp HS hình dung cuộc

chiến đấu phá "ấp chiến lược" của nhân dân Đồng Tháp diễn ra rất ác liệt với quyết tâm "một tấc không đi, một li không rời", kiên quyết bám đất giữ làng phá thế kìm kẹp của địch. Có thể chụp ảnh hiện vật súng M79 (5) chiến lợi phẩm của đơn vị C279 thu được của địch trong trận đánh đồn Ngã Cái 24/04/1975 tại xã Mĩ Long, huyện Cao Lãnh, dùng dạy học **Mục III. "Giải phóng hoàn toàn miền Nam, giành toàn vẹn lãnh thổ Tổ quốc"**, Bài 23 (LS 12, cơ bản) nhằm minh họa cho HS thấy được chiến thắng của quân và dân Đồng Tháp trong việc thực hiện chủ trương, kế hoạch giải phóng miền Nam cùng với những chiến dịch tiêu biểu khác góp phần đưa đến giải phóng hoàn toàn miền Nam thống nhất đất nước. Ngoài ra, thông qua ảnh hiện vật, GV có thể đặt những câu hỏi giúp HS nhận thức được mối quan hệ giữa LS dân tộc với LS địa phương trong từng giai đoạn của cuộc kháng chiến. Ví dụ: *Những chiến thắng diễn ra ở địa phương có ý nghĩa và tác động như thế nào đối với thắng lợi của cuộc kháng chiến chống Mĩ cứu nước của dân tộc?*

Như vậy, bảo tàng LS nói chung, bảo tàng ở các địa phương nói riêng có vai trò và ý nghĩa rất lớn đối với việc nâng cao chất lượng DHLS ở trường THPT. Nếu GV LS quan tâm, chú ý khai thác và sử dụng các hiện vật, tài liệu trong bảo tàng, kết hợp nhuần nhuyễn các biện pháp và hình thức dạy học sẽ giúp HS nhận thức được sâu sắc LS dân tộc. Thông qua tài liệu, hiện vật của bảo tàng, HS không chỉ được trực tiếp tiếp thu nội dung bài học một cách trực quan, sinh động mà còn được bổ sung vào sự hiểu biết về LS của địa phương, quê hương mình. Đồng thời, với những hình thức và biện pháp nói trên sẽ góp phần giáo dục truyền thống LS của dân tộc, giáo dục tình yêu quê hương, đất nước cho thế hệ trẻ nói chung và HS nói riêng. Nguồn sử liệu trong bảo tàng địa phương như là "giáo án" sinh động góp phần nâng cao hiệu quả cho việc dạy và học trong các bài học nội khóa, bài học tại thực địa bảo tàng, ngoại khóa... của từng địa phương nói riêng. □

(1) Theo Hồ sơ lịch sử hiện vật tại Bảo tàng Đồng Tháp, mã hiện vật số 815.

(2) Theo Hồ sơ lịch sử hiện vật tại Bảo tàng Đồng Tháp, mã hiện vật số 1184.

(3) Theo Hồ sơ lịch sử hiện vật tại Bảo tàng Đồng Tháp, mã hiện vật số 1775, 815.

(4) Theo Hồ sơ hiện vật tại Bảo tàng Đồng Tháp, mã hiện vật số 177.

(Xem tiếp trang 60)

khi nghiên cứu đối tượng thứ hai, người ta phân tích thành từng bộ phận rồi đối chiếu với từng bộ phận của đối tượng thứ nhất. Ví dụ: Trong quá trình dạy kiến thức mới về hệ tuần hoàn, sau khi tìm hiểu hệ tuần hoàn hở, GV cho lập bảng so sánh hệ tuần hoàn kín và hệ tuần hoàn hở để HS tự tìm ra những đặc điểm của hệ tuần hoàn kín.

4) Trừu tượng hóa và khái quát hóa:

Trừu tượng hóa: Là quá trình con người dùng trí óc gạt bỏ những mối liên hệ, quan hệ thứ yếu của sự vật, hiện tượng và chỉ giữ lại những yếu tố cần thiết cho TD.

Khái quát hóa: Là hoạt động TD tách những thuộc tính chung và các mối liên hệ chung, bản chất của sự vật, hiện tượng tạo nên nhận thức mới dưới hình thức khái niệm, định luật, quy tắc. Khái quát hóa được thực hiện nhờ khái niệm trừu tượng hóa, nghĩa là khả năng tách các dấu hiệu, các mối liên hệ chung và bản chất khỏi các sự vật hiện tượng riêng lẻ cũng như phân biệt những cái gì là không bản chất của sự vật, hiện tượng.

Trừu tượng hóa chỉ là thành phần của hoạt động TD khái quát hóa nhưng là thành phần không thể tách rời của quá trình này. Nhờ TD khái quát hóa, ta nhận ra sự vật theo hình thức vốn có của chúng mà không phụ thuộc vào độ lớn, màu sắc, vật liệu chế tạo hay vị trí của nó trong không gian. Hoạt động TD khái quát hóa của HS phổ thông có ba mức: khái quát hóa cảm tính, khái quát hóa hình tượng khái niệm, khái quát hóa khái niệm.

TD khái quát là hoạt động TD có chất lượng cao và sẽ được huy động một cách mạnh mẽ vì TD khái quát hóa là TD lí luận khoa học. Trong DH, GV có trách nhiệm trong việc tổ chức hướng dẫn những hoạt động TD cho HS. Ví dụ: Sau khi học xong về chuyển hóa vật chất và năng lượng ở động vật và thực vật, cần có những CH để HS khái quát những đặc điểm chung của hai nhóm này để hình thành khái niệm về chuyển hóa vật chất và năng lượng ở cấp cơ thể.

5) **Hệ thống hóa:** Là biện pháp sắp xếp hệ thống các thông tin theo một logic nhất định để có những hiểu biết mới, sâu sắc hơn về đối tượng. Để hệ thống hóa, việc quan trọng là phải xác định được tiêu điểm, cốt lõi, xác định được mạch logic để hệ thống hóa. Sau khi hệ thống, GV cần giúp HS rút ra kết luận khái quát. Ví dụ: hệ thống hóa các hình thức trao đổi khí giữa cơ thể động vật với môi trường. □

Tài liệu tham khảo

1. Đinh Quang Báo - Nguyễn Đức Thành. **Lí luận dạy học Sinh học (Phần Đại cương)**. NXB Giáo dục, H 1996.
2. Trần Bá Hoàn. **Kĩ thuật dạy học Sinh học**. NXB Giáo dục, H. 1996.
3. Nguyễn Quang Vinh (chủ biên). **Dạy học Sinh học ở trường trung học cơ sở**, tập 1, tập 2. NXB Giáo dục. H. 2000.

SUMMARY

This paper presents a theoretical basis for thinking in teaching and learning, including the concept of thinking, the qualities of thinking, the thinking types, the basic forms of thinking and the importance of thinking skills training for students. From that understanding, the article focuses on training the basic operation of thinking for students through teaching Biology.

Sử dụng nguồn sử liệu bảo tàng...

(Tiếp theo trang 47)

(5) Theo Hồ sơ hiện vật tại Bảo tàng Đồng Tháp, mã hiện vật số 893.

Tài liệu tham khảo

1. Bộ GD-ĐT. **Lịch sử 12**. NXB Giáo dục, 2008.
2. Nguyễn Thị Côi. **Các con đường biện pháp nâng cao hiệu quả dạy học lịch sử ở trường phổ thông**. NXB Đại học quốc gia, H. 2008.
3. Nguyễn Thị Côi. **Bảo tàng lịch sử, cách mạng trong dạy học lịch sử ở trường phổ thông trung học**. NXB Đại học sư phạm, H. 1998.
4. Phan Ngọc Liên (chủ biên). **Phương pháp dạy học lịch sử**, tập 2. NXB Đại học sư phạm, H. 2009.
5. Nguyễn Văn Phong. **Bảo tàng lịch sử, cách mạng đối với việc dạy học lịch sử (dân tộc và địa phương) ở trường phổ thông trung học**. Luận văn thạc sĩ Trường Đại học sư phạm Hà Nội, 1996.

SUMMARY

Exploitation and use of historical sources in the local museum to teach history in high schools is one of the forms and measures to contribute to improving the quality of teaching the subject. Using documents, museum exhibits help students realize the deep history of the nation, on the other hand has great significance to education in the revolutionary traditions of native students. Article raised the status and proposed forms, exploitation measures, using documents, artifacts against American period on display in the Museum of Dong Thap province to teach history in secondary schools in improve provincial effective history lesson.